

Riemer Roukema

DE BIJBEL BESPROKEN

Bezinning en gesprek
over enkele
Bijbelse onderwerpen

Ingeleid en van
beziningsvragen
voorzien door Leo Mietus

BOND
VAN
VRIJE
EVANGELISCHE
GEMEENTEN
IN
NEDERLAND

De Bijbel besproken

DE BIJBEL BESPROKEN

Bezinning en gesprek over enkele
Bijbelse onderwerpen

Door Riemer Roukema

Ingeleid en van bezinningsvragen voorzien
door Leo Mietus

Afbeelding omslag: De mystieke molen. Mozes giet graan (symbool voor het Oude Testament) in de molen en Paulus vangt het meel (symbool voor het Nieuwe Testament) op.

Kapiteel basiliek *Sainte-Marie-Madeleine*, Vézelay, Frankrijk.

De artikelen in deze brochure laten het belang zien van een dynamische, voortgaande uitlegtraditie. De mystieke molen geeft daar in zekere zin ook uitdrukking aan. Het 'graan' van Mozes wordt tot het 'meel' van Paulus. Ook in de *Beginselen* van de Bond wordt hieraan veel waarde gehecht: 'Daar echter de gemeenten van Christus op aarde belijdende gemeenten zijn, zo moet er ruimte zijn om bij de oude schat nieuwe dingen te voegen, die men vroeger niet kende of niet beleed.' (1885)

Brochurereeks nr. 43
2016

ISBN / EAN: 978 90 74894 52 4

© 2016, Bond van Vrije Evangelische Gemeenten in Nederland
President Kennedylaan 311
NL 6883 AK Velp

Vormgeving: Hans Seijlhouwer, De Zaak Haes, Amstelveen

Alle rechten voorbehouden / All rights reserved

INHOUD

Ten geleide 7

Jezus' Bergrede 9

Hoe kunnen we de drie-eenheid van Vader, Zoon en Geest uitleggen
op basis van Bijbelteksten? 19

Gods gerechtigheid: de aanleiding tot de Reformatie 25

Wat was de zin van Jezus' dood? 31

Is het evangelie van Johannes antisemitisch? 37

Het Oude Testament als boek van de kerk 43

Verantwoording en personalia 58

TEN GELEIDE

Missen wij God, dan verliezen wij het leven. Missen wij zijn Woord dan zijn wij zonder openbaring en zonder richtsnoer. Missen we elkander, dan is het onmogelijk tot de volmaaktheid te komen.

7

In 2011 omschreef Bert Louwerse deze woorden uit onze *Beginselen* als ‘de triangel die de Vrije Evangelische muziek maakt.’ Een gemeenschap, die op het spoor wil komen van God en zijn Woord, zal steeds weer in gesprek gaan ‘over de kernwaarden van het geloof, gekoppeld aan de vraag wat dit in de huidige tijd voor ons betekent.’ (*Onze Beginselen*, Brochurereeks, nr. 36).

Maar hoe lees je de Bijbel en hoe ga je om met vragen die mensen in onze tijd stellen bij Bijbelse teksten? Wat kan bijvoorbeeld de Bergrede ons te zeggen hebben en hoe Bijbels is het spreken over God als de drie-ene? Wat heeft de Reformatie ons aan Bijbelse inzichten gebracht en wat betekent het als wij belijden dat Jezus voor onze zonden is gestorven? Ook vragen over gewelds- en strafteksten in het Oude Testament, die door discussies over de islam in Nederland opnieuw worden opgerakeld, stellen ons voor nieuwe vragen en uitdagingen. Een recent boek van Dmitri Verhulst, die zeer kritisch is over het Oude Testament, is daar een voorbeeld van.

Prof. dr. Riemer Roukema is al sinds jaar en dag bezig met de bestudering van de Bijbel. Eerst als gereformeerd predikant, later als nieuwtestamenticus aan de universiteit. Regelmatig geeft hij antwoord op vragen over de Bijbel voor een breder publiek. Zo schreef hij diverse artikelen voor kerkelijke bladen en werkt hij mee aan het Bijbelblog van de Protestantse Theologische Universiteit. Met deze artikelen le-

vert hij voor gemeenteleden en ambtsdragers een belangrijke bijdrage aan geloofsverdieping en bezinning. Hij bleek bereid om zijn eerdere publicaties beschikbaar te stellen voor de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten. In deze brochure wordt een licht bewerkte selectie geboden van het gepubliceerde materiaal.¹

De Bond hecht aan onderling geloofsgesprek. Deze brochure wil daar een bijdrage aan leveren. De hier geboden artikelen kunnen ons inzicht in Bijbelse teksten verdiepen en ons verder helpen in onze omgang met de Heilige Schrift. Voor het gesprek in Bijbelkringen of voor gemeentevondens zijn enkele bezinningsvragen toegevoegd.

8

De Bijbel besproken – dat is wat vanaf het begin de Vrije Evangelische Gemeenten voor ogen heeft gestaan. Om richtsnoer te kunnen zijn in onze tijd, is het nodig dat er wordt gesproken en nagedacht over de Bijbel, die vragen en discussie oproept en ook steeds opnieuw de bron is voor ons geloofsgetuigenis.

1. Meer teksten zijn te vinden op: www.riemerroukema.nl; zie onder publicaties: populariserend.

JEZUS' BERGREDE

In vier bijdragen wordt de Bergrede van Jezus besproken. Hoe kunnen we aan de radicale woorden van de Bergrede in onze tijd gehoor geven? Aan de orde komen het Onze Vader, de zaligsprekingen, de vervulling van de wet van Mozes, het uitschelden van een medemens, het zweren van een eed, overspel, geweldloosheid en het omgaan met bezit.

9

Onze Vader en zaligsprekingen

Wie een beetje in de Bijbel thuis is, kent de Bergrede. In het evangelie van Matteüs wordt in de hoofdstukken 5-7 beschreven dat Jezus aan het begin van zijn publieke optreden een lange toespraak heeft gehouden. Daarin zette Hij zijn onderricht uiteen, dat in het kort wordt aangeduid als “het goede nieuws van Gods koninkrijk” (Mat. 4:23). Het evangelie van Lucas bevat veel van dit onderricht ook, maar daar staat het meer verspreid (Luc. 6:17-49, 11:1-13; 12:22-36; 12:57-59). Aan die Bergrede zullen we vier paragrafen wijden: aan zijn rijke, mooie én soms moeilijke inhoud.

Volgens Matteüs heeft Jezus eerst al in heel Galilea rondgetrokken en heeft Hij in de synagogen gesproken, voordat Hij op een gegeven moment de berg op gaat. Welke berg daarmee bedoeld wordt, staat er niet bij. We zullen daarbij moeten denken aan de berg waarop Mozes de tora, Gods onderricht voor de Israëlieten, ontving. Niet letterlijk dezelfde berg, maar zo'n soort berg: die waarop God, of hier Jezus, zijn bedoelingen met de mensen uiteenzet. In het evangelie van Matteüs staan vijf lange redevoeringen van Jezus, en dat aantal doet ons denken aan de zo genoemde vijf boeken van Mozes. Daarmee wordt gesuggered: Jezus is de nieuwe Mozes.

In zijn rede richtte Jezus zich in de eerste plaats tot de kleinere kring van zijn leerlingen, maar de mensen erom heen luisterden ook mee. Aan het eind lezen we dan ook, dat de menigte diep onder de indruk van Jezus' woorden was. Ook voor die bredere kring was zijn onder-richt bedoeld.

10 Iedere christen is bekend met het gebed dat midden in de Bergrede staat: het Onze Vader (6:9-13). Een kort, krachtig en prachtig gebed, al valt het niet altijd mee het oprecht te bidden; bij voorbeeld "vergeef ons onze schulden, zoals ook wij onze schuldenaren vergeven" of, zoals nieuwere vertalingen luiden: "*hebben* vergeven". Gods vergeving voor onze misstappen ontvangen, dat willen wij meestal wel. Maar kunnen en willen wij ook vergeving schenken aan hen, die ons iets schuldig zijn? En moeten zulke mensen eerst berouw getoond hebben, of wordt ons zelfs gevraagd te vergeven aan wie geen spijt van hun brute woorden en daden hebben? Dat valt niet mee. Wat de centrale positie van het Onze Vader in de Bergrede laat zien, is dat voor leerlingen van Jezus het gebed in het centrum van hun leven dient te staan. Geen demonstratief gebed op straat of in de synagoge of kerk om maar te laten zien hoe vroom je bent, maar het gebed in het verborgene, tot God die in het verborgene met ons wil omgaan (6:5-6). Als een christen dat verwaarloost of vergeet, dan is het hart van zijn leven als gelovige eruit.

Een ander gedeelte dat zeer bekend is, is het begin, waar Jezus allerlei mensen zalig ofwel gelukkig prijst. Hij noemt dan niet hen die het in het leven gemaakt hebben, die bulken van het geld en zichzelf maar al te graag op een voetstuk plaatsen. Jezus prijst hen gelukkig die nederig en zachtmoedig en barmhartig zijn, die verdriet hebben en vrede stichten en om de gerechtigheid vervolgd worden. Aan zulke mensen belooft Hij Gods koninkrijk, en dat heeft een dubbele betekenis: dat koninkrijk komt later, maar het is ook dichtbij, zo dichtbij dat je er nu al in kunt leven. Waar God als Koning wordt erkend, gelden andere normen en waarden dan in de wereld die aan God voorbij leeft. Waar God als Koning wordt erkend, zijn andere mensen belangrijk dan gewoonlijk gedacht wordt: namelijk de eenvoudigen, zij die niet hoeven op te vallen, maar in het verborgene wel goed doen, zelfs al worden ze erom bekritiseerd of vervolgd. Mooi is die omkering, dat in Gods koninkrijk alles anders wordt beoordeeld dan daarbuiten.

Even later zegt Jezus dat het erom gaat dat we dat koninkrijk zoeken, en we dan genoeg hebben om van te leven. Dan hoeft je je over het eten en drinken en de kleding geen zorgen te maken (6:25-34). Dat klinkt

wel heel idealistisch, maar mooi gezegd is het wel. Je vertrouwt je onbekommerd toe aan Gods goede zorg en koningschap, en alles komt uiteindelijk goed! Als prikkel voor al wie geneigd zijn zich juist wel zorgen te maken, zijn dit heilzame woorden. Hoe dan ook zijn we in Gods hand geborgen. En wie echt kleding en voedsel en drinken tekort komt, mag erop hopen dat God mensen inschakelt om hun nood te lenigen.

In een volgend gedeelte gaan we verder met een aantal ‘moeilijke’ teksten in de Bergrede.

De wet van Mozes

11

De Bergrede in het evangelie van Matteüs is mooi en prikkelend, zagen we in de vorige paragraaf; maar Jezus doet er ook uitspraken die christenen van nu voor problemen stellen.

Merkwaardig is dat volgens Jezus ieder detail van de wet van Mozes van kracht blijft en niet mag worden afgeschaft (5:17-19). Als dat inderdaad Jezus' opvatting was, dan hebben christenen zich daaraan niet gehouden. We kunnen ons afvragen of de gemeente waarvoor Matteüs zijn evangelie schreef zich daaraan dan wel heeft gehouden. Waarschijnlijk moeten we aannemen dat de joodse christenen van die gemeente zo veel mogelijk aan het onderricht van Mozes hebben vastgehouden, terwijl de christenen uit de andere volken daarvan grotendeels vrijgesteld waren. De wet van Mozes was immers bedoeld voor Israël, de joden dus. Maar omdat de kerk al gauw in meerderheid bestond uit de christenen uit de andere volken, werd aan hen de nauwgezette onderhouding van de wet van Mozes niet opgelegd.

Toch wringt er iets, want aan het eind van het evangelie van Matteüs zegt Jezus tegen zijn leerlingen dat zij aan de volken *alles* moeten leren wat Hij hun heeft opgedragen (28:19-20). ‘Alles’: dus ook de besnijdenis, de sabbat, de offers, alle joodse feesten? Er mocht volgens Jezus toch niets van de wet van Mozes worden afgeschaft? Maar in het vervolg van zijn optreden legt Jezus daarop geen nadruk, volgens Matteüs. Het gaat Jezus dan meer om de kern van dat onderricht van Mozes en om Gods bedoeling ermee, zoals ook uit de rest van de Bergrede blijkt. We stuiten hier op een vraagstuk dat in de eerste eeuw van de kerk heftig is bediscussieerd. Dat blijkt uit de brieven van Paulus en het boek Handelingen.

Uiteindelijk heeft de kerk in grote meerderheid de visie van (onder meer) Paulus gevolgd: niet-joodse christenen hoeven niet alle voorschriften van Mozes na te leven, maar wel moeten joodse en niet-joodse christenen hun verschillende levensstijlen verdragen en de eenheid zoeken. Na verloop van tijd kregen de niet-joodse christenen zozeer de overhand dat de typisch Israëlitische voorschriften van Mozes in de kerk alleen nog geestelijk werden uitgelegd, en dus niet letterlijk werden gehouden.

12

Daar moeten we bij opmerken dat die ontwikkeling zich ook wel voordeed bij de joden zelf. Nadat in het jaar 70 de tempel in Jeruzalem door de Romeinen was verwoest, was het offeren van dieren en van de eerste opbrengst van de oogst daar immers onmogelijk geworden. De discussies van rabbijnen van die tijd getuigen ervan, dat zij zich vrij voelden een vrije en creatieve uitleg te geven aan voorschriften uit de boeken van Mozes die toen niet meer gepraktiseerd konden worden.

Bevreemdend is ook dat Jezus zo streng spreekt over het uitschelden van anderen. Noem je iemand 'sukkel' of 'dwaas', dan kom je in de hel. Dat schelden is minstens zo erg als dat je iemand vermoordt (5:21-22). We kunnen ons afvragen of Jezus zich zelf wel daaraan heeft gehouden. Heeft Hij volgens ditzelfde evangelie de Schriftgeleerden en Farizeeën niet ongenadig op hun nummer gezet? In hoofdstuk 23 noemt Hij hen "huichelaars", "dwaazen en blinden", omdat ze zich volgens Hem niet oprecht aan het onderricht van Mozes hielden. Of had alleen Jezus het recht anderen zo uit te schelden, maar mogen zijn leerlingen dat niet? Het zal toch ook wel om de intentie van zo'n uitspraak over het uitschelden gaan. Kom ik, omdat ik wel eens 'sufferd' tegen iemand heb gezegd, in de hel?

Belangrijker lijkt mij wat Jezus erna zegt: dat je je met elkaar verzoent als je een geschil hebt. Typisch joods zegt Hij dat je het eerst met elkaar moet goedmaken voordat je je offer naar het altaar (in de tempel in Jeruzalem) brengt. Dat heeft de kerk later betrokken op de viering van de Maaltijd van de Heer: eerst maak je het goed met die ander, voor je aan het Avondmaal deelneemt. Zo uitgelegd en toegepast, hebben die woorden van Jezus een enorme reikwijdte gekregen. En wat betreft die eerdere woorden over het uitschelden, moeten we er rekening mee houden, dat Jezus zijn onderricht soms bracht door sterk te overdrijven. Ook in het volgende gedeelte zullen we dat zien.

Bezinningsvragen:

Welke rol speelt de Bergrede in uw leven en in het leven van de gemeente?

Wat is voor u de waarde van het bidden van het Onze Vader en het 'gebed in het verborgene'?

Hoe zou u omgaan met de leefregels die Jezus in de Bergrede stelt, bijv. rond het uitschelden?

Zijn er Bijbelse leefregels waarvan u vindt dat ze onopgeefbaar zijn? Aan welke denkt u?

Zijn er specifieke regels, die volgens u voor uw gemeente, de Bond of heel de kerk zouden moeten gelden?

13

Echtscheiding, eed en geweldloosheid

Soms maakte Jezus de bedoeling van zijn onderricht duidelijk door te overdrijven, zo eindigde de vorige paragraaf in deze serie over de Bergrede. Dat blijkt ook uit zijn woorden die in het bijzonder aan mannen zijn gericht, maar omgekeerd gelden ze ook voor vrouwen. Kijk je als man naar een (getrouwde) vrouw en begeer je haar seksueel, dan heb je in je hart al overspel gepleegd, zo verklaart Jezus het oude gebod "Pleeg geen overspel". Als je oog je daartoe verleidt, ruk het dan uit. Als je rechterhand je tot zonde verleidt, hak hem dan af. Je kunt beter zo'n lichaamsdeel verliezen dan met een ongeschonden lichaam naar de hel te gaan (Mat. 5:27-30). Bij mijn weten heeft nooit enig christen die raad van Jezus letterlijk opgevolgd. Iedereen begrijpt dat Jezus hier gebruik maakt van de stijlfiguur van de overdrijving. Tegelijk is wel duidelijk wat Hij bedoelt: dat overspel plegen al begint met hoe je naar een ander kijkt. Het begint in je 'hart', het zintuig waarmee je de ander begeert. Sterker nog: wie met die seksuele begeerte naar een ander kijkt die jou niet toekomt, heeft al overspel gepleegd. Met die waarschuwing wilde Jezus het huwelijk beschermen.